

Latinuttal och körsång

1.

Det är ingen ordning med latinuttalet, menar många. Det är inte bara det att olika länder praktiserar olika uttal; också inom samma land råder delade meningar om hur man egentligen skall uttala latinet. Frågan gäller kanske inte så mycket enskilda ord som har lånats in från latinet, även om man också i fråga om sådana får höra högst varierande uppfattningar då och då. Verkligt aktuell blir saken när man kommer till sammanhängande latinsk text, och det är något som både körsångare och kanske ännu mer körledare får anledning att begrunda — eller beklaga — då stycken på latin kommer upp på repertoaren. Går det inte att normalisera uttalet efter några enkla tumregler? Jo, naturligtvis kan man göra det. Men om en sådan uniformering är lycklig i alla avseenden är en annan fråga. Behovet av pedagogisk förenkling kan lätt komma att kollidera med andra hänsyn, och hela frågan är i själva verket något kinkigare än vad man i förstone kanske vore benägen att tro.

Förekomsten av flera olika latinuttal beror väsentligen på de uttalsförändringar latinet självt genomgått, både innan det latinska tal-språket övergick i de olika romanska språken och efter det att latinet fortsatt sin tillvaro som kyrkans och den lärda världens språk. Uttalsförändringarna är inte bara bundna till tiden utan också geografiskt betingade, och det är inget konstigt med det. Man är frestad att säga, att nästan varje förekommande latinuttal är korrekt i den snävare meningen att man faktiskt någonstans och någon gång har uttalat latinet just så. Problemet uppstår när man konsekvent vill återge en viss tids uttal,

när man vill uttala latinet på det sätt man gjorde t.ex. i den miljö som den aktuella texten tillkommit i.

2.

Först då några ord om det antika, i första hand det klassiska, latinets ljudskick. För att undvika onödigt krångel kan man säga, att bokstäverna hade samma ljudvärde som i svenskan, men med följande undantag. Bokstaven *c* betecknar alltid ett *k*-ljud. Scipio och Cicero uttalades alltså sina namn Skipiå och Kikerå. Bokstaven *k* förekommer också (med ljudvärdet *k*), men endast i några få ord. Medan vi i svenskan uttalar *g* på två sätt, som i "gå" och "ge" t.ex., känner det antika latinet endast det förra uttalet. Men då måste man bortse från det *g* som följs av ett *n* (och föregås av vokal): ett sådant *g* betecknar liksom i svenska äng-ljud (t.ex. Magnus, ugn).¹ Ibland står *i* för *j*-ljudet, nämligen framför vokal i början av ord (*Iupiter*) och mellan vokaler (*maior*, vårt "major" men egentligen "större", dvs. komparativ till *magnus*). Vidare har *u* ibland samma ljudvärde som *v*, särskilt efter *q* och *ng*, t.ex. i *aqua* och *lingua*, men noga taget var detta *v*-ljud ganska svagt artikulerat.

Vad vokalerna beträffar måste man framhålla, att det *o*-ljud som vi har i "morror"

¹ Detta är vedertagen uppfattning och det är därför förvånande att Harald Andersén i *Kyrksångbok. Kyrklig musik för manskör* (utg. av Finlands svenska manssångarförbund r.f.) s. 105 gör gällande, att *g* framför *n* inte uttalas med äng-ljud.

i latin från alla tider betecknas med bokstaven *u*. Ordet *rus*, som kan betyda "ut på landet", uttalas m.a.o. som vårt "ros". Det latinska tecknet *o* däremot, det motsvarar alltid ett å-ljud, till skillnad från svenskans *o* som har dubbelt ljudvärde: tänk t.ex. på "sova" och "bota". Av diftongerna betecknar *ae* samma ljudkombination som vi har i "Maj". Caesar uttalade alltså sitt namn Kajsar. Detta var ett ord som germanerna införlivade i sitt språk (man kan jämföra det tyska ordet "Kaiser"). En annan diftong är *oe* som uttalas åj: den förekommer i ord som *coepi*, "jag har börjat", och *oboedio*, "jag lyder", vidare i några ord omedelbart efter *f* eller *p*, t.ex. *foedus*, "fördrag", och *poena*, "straff". Det blir alltså samma uttal som i vårt svenska "mojna".²

Bortsett från frågan om stavelselängd, som jag av olika skäl funnit lämpligare att behandla längre fram, är det här de grundregler man har att hålla sig till om man vill tillämpa ett antikt uttal av latinet.³ Från rent språkvetenskaplig synpunkt bör man naturligtvis också använda detta uttal när det gäller antika texter, men bara då; mera därom längre fram.

3.

De uttalsförändringar som drabbade latinet redan under senantikens gäller i första hand *c*, *g* och *t* (i kombinationen *ti*), om vi nu börjar med att granska *konsonanterna*. Före *e*- och *i*-ljud mjukades det av *c* betecknade *k*-ljudet upp så att det blev ett *tje*-ljud. Cicero uttalades inte längre Kikerå utan Tjitjerå. Detta är fortfarande det italienska uttalet,

men i andra delar av Europa fortsatte förändringen av *c* framför "mjuk" vokal. I Frankrike och Tyskland blev det medeltida uttalet av sådant *c* ett *ts*; man sade m.a.o. Tsitserå. Men medan man i Tyskland har bevarat detta sätt att uttala *c* framför mjuk vokal — i lånord från latinet skriver man dessutom vanligen sådant *c* med *z*, t.ex. "Zelle" (*cella*, "cell"), och "Zentrum" (*centrum*) — så gick utvecklingen andra vägar i Frankrike. Där började man på 1200-talet att uttala *c* före *e*, *i* och *y* som *s* — nu hade Cicero blivit Siserå i uttalet. Detta är ju också vårt svenska (liksom engelsmännens) sätt att uttala *c* före mjuk vokal i lånord, "cykel", "cirkel", "centrum", "precis", "recension" osv., och i varje fall en bidragande orsak till att vi har fransmännens uttal, och inte tyskarnas, kan vara att det under 1200-talet gick en ström av svenska studenter till Paris, varifrån de tog med sig uttalet hem. Men det kan också bero på de s.k. fonotaktiska regler som gäller för svenskan: sålunda finns det inga genuint svenska ord ("arvord") som inleds med ljudkombinationen *ts* — lånord som *tsar* känns nog litet motiga i början — och förenklingen av *ts* till *s* kan därför sägas harmoniera med det svenska ljudskicket. I tyskan däremot finns förbindelsen *ts* i nedärvda ord, också i ett ords början, såsom framgår av t.ex. "Zeit" och "zehn".⁴

I samband med *c* måste något sägas också om det efterantika uttalet av *sc*. I Italien övergick *sc* före mjuk vokal till att uttalas som *sje*-ljud: man började att uttala Scipio på

² Andersén (se ovan) uppger felaktigt att *ae* och *oe* redan från omkring 200 f.Kr. uttalas som långt *e* (s. 105).

³ Se vidare t.ex. N. Sjöstrand, *Ny latinsk grammatik*, §§ 1—16, eller E. Tidner, *Latinsk språklära för gymnasiet*, §§ 1—7. För utförligare framställning om latinsk ljudlära se S. Lundström, *Latinets ljud- och formhistoria* (1962, med vidare litteraturanvisningar s. 166 f.).

⁴ Jfr M. Hammarström, "Latinuttalet", *Eranos* 22, 1924, s. 46. — Till frågan om ljudskicket i efterantikt latin se vidare M. Hammarström, *Glossarium till Finlands och Sveriges medeltidsurkunder jämte språklig inledning* (1925), ss. 22—39, J. Svennung, *Från senantik och medeltid* (1963), del 2, s. 5 ff., K. Langosch, *Lateinisches Mittelalter* (1963), s. 53 f., samt D. Norberg, *Manuel pratique de latin médiéval* (1968), ss. 55 f., 70 och 185 f.

ett sätt som motsvarar sje-ljudet i vårt svenska "skinn", efter att tidigare ha påmint om det engelska "skin". Men i andra delar av Europa har ett sådant *sc* uttalsmässigt sammanfallit med *c* (dvs. s-ljud), åtminstone gäller detta Frankrike, England och Sverige.⁵ Vi uttalar ju det inlånade substantivet "scen" på samma sätt som adjektivet "sen", och de flesta av oss säger väl "konvalescent" med s-ljud. Men här råder nog en viss vacklan: heter cykelmärket "Crescent" Kresjent eller Kresent? Och i ett fall som "fascinerande": använder inte flertalet av oss där ett uttal med sje-ljud? I Tyskland behandlas *c* efter *s* på samma sätt som *c* som inte föregås av *s*: ordet "Szene" (vårt "scen") röjer genom stavningen med *z* att uttalet är Stsene, vilket inom parentes inte är så alldeles lätt för utlänningen att lära sig. Eftersom nu *c* och *sc* före mjuk vokal sammanföll i uttalet av latinska ord i så stora delar av Europa, var det inte underligt om det blev både *si* och så med rättstavningen. Den som uttalade ordet *scedula* som *sedula* — vårt "sedel" — kan ju på grund av det nyss nämnda sammanfallet mycket lätt ha gjort sig skyldig till felstavningen *cedula*, och eftersom det på tyska heter "Zettel" (och inte "Szettel") bör just felstavningen *cedula* ha betraktats som den riktiga i Tyskland, åtminstone under den tid uttalet Tsettel höll på att etableras. På motsvarande sätt riskerar ljudkombinationerna *se-* och *si-* att i stavningen felaktigt återges som *ce-* (*sce-*) respektive *ci-* (*sci-*), i början av eller inuti ordet. Tänker man rätt på saken, är det inte så konstigt om stavningen av s-ljudet i latinska lånord bereder våra skolbarn viss förtret: så finns t.ex. den till synes otroliga felstavningen "muciker" faktiskt belagd.⁶

⁵ Andersén säger ingenting (s. 106) om uttalet av *sc* före mjuk vokal i Italien; vidare påstås med orätt, att det franska uttalet av *sc* är sje-ljud.

⁶ Se Hammarström, *Latinuttalet*, s. 48.

Också *g* förändrades till uttalet framför mjuk vokal: det blev normalt ett j-ljud, som i vårt svenska "general", men på vissa håll, särskilt i Italien, med ett förslag av *d*: ungefär som i det engelska "gentleman". Också kombinationen *gn* (efter vokal) genomgick uttalsförändring: efter att tidigare ha uttalats som äng-ljud följt av *n* övergick *gn* till att uttalas som *nj*, i första hand i Italien. Ett ord som *agnus*, "lamm", kom alltså att uttalas *anjos*.

När *ti* följdes av vokal, kom det att uttalas *tsi*.⁷ Latinets *gratiae* hade blivit "grazie" på italienska, således med uttalet *tsie* i slutet av ordet, och det uttalet tillämpade man också i de latinska orden. Detta *ti* före vokal tenderade att i uttalet sammanfalla med *ci* före vokal, vilket ledde till allmän villervalla i rättstavningen, i medeltidslatinska handskrifter ofta maskerad genom att man överhuvudtaget gärna skrev bokstäverna *c* och *t* på ungefär samma sätt. I stället för *tsi* blev uttalet ofta bara *si*. Man kan t.ex. tänka på vårt "graciös", som vi visserligen lånat från franskan men som dock ytterst går tillbaka på latinets *gratiosus*. Utvecklingen gick alltså från *ti* över *tsi* till *si*, när det gäller uttalet av *ti* före vokal.

Viktiga förändringar på *vokalernas* område är att vissa diftonger övergick till monofotonger. Så började man uttala *ae* ä, som i vårt "läsa", medan *oe* blev *e*, ungefär som i svenskans "reta". Dessa två ljud tenderade att sammanfalla, och det är ganska naturligt att man så småningom också i skrift använde bokstaven *e*, både för ursprungligt *ae* och *oe*. De gamla stavningarna *foedus* och *poena*, t.ex., ersattes alltså av *fedus* och *pena*; därför skriver (och säger) vi fortfarande "federal", som är avlett av *f(o)edus*, och engelsmännen har exempelvis sitt "penalty", en avledning av *p(o)ena*.

Några ord bör också sägas om *h*, som i an-

⁷ Uttalet *ti* kvarstod dock i kombinationen *sti* och *xti*.

tiken var nästan stumt — det är därför *h* kan förekomma i de mest häpnadsväckande felstavningar. I två ord övergick det svagt artikulerade *h* till att uttalas som *k*, nämligen i *mihi* ("åt mig") och *nihil* ("ingenting"), som under medeltiden vanligtvis skrevs *michi* och *nichil* och uttalades mikki respektive nikkil. Det gamla *nihil*, eller ännu äldre *nihilum*, heter förresten ännu i en dialekt på Sardinien "nikele", med tonvikt på andra stavelsen.

4.

Beträffande de enskilda stavelsernas längd skiljer man visserligen både i antikt och efterantikt latin på långa och korta stavelser, men det finns ändå en grundläggande olikhet. I det antika latinet kan den accentbärande stavelsen mycket väl vara kort; en sådan kort stavelse innehåller en kort vokal som generellt följs av endast en konsonant. Det antika uttalet av ordet *dominus*, "herre", är däminos med accenten på första stavelsen, men det man i detta sammanhang särskilt vill fästa uppmärksamheten på är att inte bara alla vokaler i detta ord är korta utan dessutom alla konsonanter, således också det *m* som följer efter det accentuerade *då*. Men i samband med att den latinska accenttypen förändrades från musikalisk till expiratorisk accent — dvs. tonhöjd ersattes av tonstyrka — kom man i det efterantika latinet att göra betonade stavelser långa och obetonade stavelser korta. En i det antika latinet kort, med högre tonhöjd accentuerad stavelse gjorde man då lång antingen genom att förlänga den korta vokalen eller genom att uttala den följande konsonanten lång. Konsonantförlängning enligt det senare alternativet brukar också mycket ofta komma till uttryck i den medeltida stavningen, där man möter t.ex. *legittimus* i stället för det antika *legittimus* ("laglig"). I ett fall som *dominus* däremot förlängdes vokalen i första stavelsen. Det medeltida uttalet blev m.a.o. däminos med långt, betonat *å*, och det

väcker därför ingen förvåning när man i medeltidslatinsk poesi träffar på rim av typen *domine* — *nomine*. Det är här fråga om böjda former av *dominus* respektive *nomen* ("namn"), men den första stavelsen i det senare ordet hade redan i det antika uttalet långt *å*-ljud. Ett annat ord med ursprungligt kort *-o-* som i efterantikt poesi uppträder som rimord till *nomen* är (i olika böjningsformer) *homo*, "människa". Ett exempel på det hittar man i *Veni, Sancte Spiritus*, 15—17: *Sine tuo nomine / Nihil est in homine, / Nihil est innoxium*.

5.

Sammanfattningsvis kan man säga om det senantika och medeltida latinuttalet, att man framför mjuka vokaler (*e*, *i* och *y*) har mjukat upp *c* (tje-ljud i Italien; *ts* i Frankrike — till 1200-talet — och i Tyskland; *s* i Frankrike fr.o.m. 1200-talet och i Sverige) och *sc* (sje-ljud, men i Frankrike *s* och i Tyskland *sts*), samt *g* (*dj* eller *j*). Diftongerna *ae* och *oe* blir *ä* respektive *e*, eller *i* båda fallen *e*. Eftersom man i skrift vanligen använder *e*, behöver det ju inte bli något problem med uttalet: man uttalar det som *e*. Men om det i en medeltidslatinsk text uppträder *ae* eller *oe*, vilket inte händer så sällan på grund av textutgivares missriktade ambition att för medeltida texter tillämpa antik rättstavning, då är det helt felaktigt att använda uttalet *aj* respektive *åj*. Det ser man redan av att medeltidslatinska skalder gärna låter ord som slutar på *e* rimma på sådana som i antiken slutade på *ae* eller *oe*.⁸

⁸ Ur den välkända *Dies irae* kan verserna 25—27 citeras som exempel: *Recordare, Iesu pie, / Quod sum causa tuae viae; / Ne me perdas illa die*.

6.

Med anledning av den nyss påtalade ambitionen att tillämpa antik rättstavning kan man kanske här erinra om att man under renässansen inte bara gick in för att efterlikna de klassiska romerska författarna i fråga om formlära, syntax och vokabulär: i sin iver att skriva som de gamle ville man också återuppta den antika ortografien, dock med bibehållande av det medeltida uttalet. Det kunde då knappast undvikas att man gjorde ett och annat misstag. Eftersom man exempelvis visste att e-ljudet i ett latinskt ord kunde motsvaras av *ae* eller *oe* i antiken, skrev man dels vissa ord med diftong som i själva verket också i antiken stavades med *e* (t.ex. *caena* eller *coena* i stället för *cena*, "måltid", "middag"), dels fortsatte man att i en del ord använda *e* för ursprunglig diftong (*seculum*, "mansålder", "sekel" för *saeculum* är mycket vanligt), dels slutligen blandade man ihop *ae* och *oe*. Några exempel på det sistnämnda träffar man på i Tyskland: *caelebs*, "ogift", som under medeltiden stavats *celebs* och i Tyskland uttalats tseleps, rekonstruerades av de tyska renässanshumanisterna felaktigt såsom *coelebs*, dvs. med *oe* i stället för *ae*. I enlighet med tyska uttalsregler kom detta att uttalas tsöleps — tänk på uttalet av Goethe. Vårt "celibat" heter mycket riktigt "Zölibat" på tyska. Likaså ordet *caelum*, "himmel": man trodde att den medeltida stavningen *celum* återgick på *coelum*, vilket har lett till att man i Tyskland fortfarande uttalar t.ex. *in coelis* ("i himlen") som in tsölis. Detta in tsölis skulle Cicero knappast ha begripit; han hade skrivit *in caelis* och sagt in kajlis.

7.

Om man eftersträvar att uttala en medeltids-latinsk text på ett sätt som tar någon hänsyn till både tiden och platsen för dess tillkomst,

har man att rätta sig efter de ovan i avsnitten 3—5 angivna stolparna. Vill man fixera ett absolut minimum när det gäller uttalet av medeltida (inklusive alla kyrkliga) latintexter blir det detta: *c* och *g* får inte uttalas med *k*- respektive *g*-ljud framför mjuk vokal, utan de skall ha ett uppmjukat uttal;⁹ *ae* och *oe* skall, om de nu alls uppträder, uttalas monofongiskt (som ett ljud); betonade stavelser uttalas långa. Att uttala medeltida texter på antikt sätt förefaller vara omotiverat och kan, som vi nyss såg beträffande rimmet *e* — *ae* (*oe*), vara alldeles missvisande. Men också i fråga om konsonanter är saken av vikt. Så kan en diktare laborera med assonanser där *s* och *c* (före mjuk vokal) figurerar, och uttalar man ett sådant *c* med *k*-ljud, våldför man sig på ett estetiskt moment i dikten.¹⁰

Frågan om de estetiska hänsynstagandena för oss tillbaka till den inledningsvis framställda frågan hur körledaren i praktiken bör

⁹ Såvitt man kan höra tillämpar den av Gunnar Frankmar ledda förträffliga Husie Ungdomskör det fransk-svenska uttalet av *c* före mjuk vokal som *s* i en rad ord, under det att *c* i ordet *sacerdotes* inkonsekvent nog uttalas som *k* (Polydor 2379136). Det fransk-svenska uttalet tycks f.ö. vara det vanliga i svenska instuderingsar. I "Svensk kyrkomusik" (Cantate 640 224) sjunger Radiokören (under ledning av Eric Ericson) således *accende* som aksende och *scindite* som sindite, och liknande iakttagelser kan man göra beträffande samma dirigents instudering av verk av Bäck, Lidholm och Hambræus i "Behold, I make all things new" (SR-Records, RMLP 1096). Samma uttalsprinciper finner man vidare t.ex. i Folke Brundins instudering av Otto Olssons "Sex latinska hymner" (Adolf Fredriks Kyrkokör, Swedish Society, Discofil, 33130 B). — Beträffande *u* tycks man genomgående tillämpa det kontinentala (och ursprungliga) uttalet med *o*-ljud.

¹⁰ Orphei Drängar (under ledning av Eric Ericson, "Från OD:s konserter", Vol. 1, ARR LP-3) tillämpar på några punkter antikt uttal av efterantika texter: *c* uttalas således också före mjuk vokal som *k*, och man uttalar *ti* (före vokal) inte som *tsi* utan på klassiskt vis som *ti*.

göra med latinuttalet när ett latinspråkigt stycke skall instuderas. Från rent språkvetenskaplig synpunkt ville man gärna göra gällande, att han bör eftersträva ett uttal som tar hänsyn till textens tillkomsttid och tillkomstplats, och om han vill lösa problemet på det sättet kan han följa de tumregler som har formulerats i denna uppsats. Nackdelen med den metoden är dock uppenbar: det kan nog i praktiken bli ganska tidsödande att i varje enskilt fall fastställa uttalet, och mer än en körmedlem kan väl tänkas känna en lätt förvirring när han kastas från det ena uttalet till det andra. En renodlat språkvetenskaplig motivering ter sig också mindre självklar när man begrundar tonsättarens roll i sammanhanget. Tonsättaren kan ju ha en alldeles bestämd — men därför inte nödvändigtvis riktig — uppfattning om hur den text han tonsätter egentligen skall uttalas. I den mån hans föreställningar därvidlag spelar en roll — och kanske medvetet utnyttjas — för den musikaliska utformningen av stycket, bör man i rimlighetens namn anpassa sig efter dessa hans intentioner vid styckets framförande.¹¹ I de fall där tonsättaren har en språkhistoriskt sett oriktig uppfattning om latinuttalet, ter det sig m.a.o. naturligare att förverkliga tonsättarens konstnärliga avsikter än att demonstrera sina egna insikter i korrekt latinuttal. Någon kan väl mena att överväganden av detta slag ändå gör saken krångligare än vad den behöver vara. Men det bör då framhållas, att man åtminstone i ett avseende faktiskt alltid är tvungen att vidarebefordra tonsättarens uttalsfel, och det är då han har misstagit sig i fråga om ett ords accent. Om den musikaliska rytmen är baserad på en felaktigt uppfattad ordaccent, kan den som sjunger inte gärna tillåtas fördärva rytmen bara för att visa

att han kan accentuera latinska ord rätt. Förhållandet är ju alldeles detsamma vid diktrcitation: den som läser Nils Ferlins "Pulex irritans", för att nu ta ett känt exempel, måste böja sig för den ferlinska rytmen och säga "irritans" — trots att ordet rätteligen accentueras "irritans".

8.

Om det alltså kan antas vara förenat med vissa svårigheter att i körsång genomdriva det uttal som författaren till en viss latinsk text har tillämpat, blir det knappast enklare att fastställa hur tonsättarens latinuttal varit i alla detaljer. Och även om det vore möjligt, skulle naturligtvis en konsekvent tillämpning av den principen också skapa en känsla av förvirring inför hela uttalsfrågan, både hos körmedlemmar och publik.

Själva problemet som sådant har man givetvis god kännedom om från latinundervisningen både på universitetsnivå och i gymnaserna. På somliga håll eftersträvar man ett språkhistoriskt grundat uttal, dvs. man försöker uttala texten som man föreställer sig att författaren har uttalat den, efter de regler som har framställts ovan. Vid Stockholms universitet däremot har man föredragit en från pedagogisk synpunkt mer tilltalande lösning på problemet: där tillämpar man antikt uttal för antikt latin, och ett modifierat "italienskt" uttal för allt efterantikt latin. Det är uppenbart att man med en sådan förenkling kommer att uttala vissa texter på ett från språkhistorisk synpunkt felaktigt sätt, men den pedagogiska vinsten är ändå betydande. När man väger samman alla olika faktorer, skulle man också för körsångens vidkommande gärna vilja rekommendera något liknande, främst därför att de praktiskt motiverade behoven av någon sorts normalisering där måste väga särskilt tungt. Detta innebär då att man iakttar det antika uttalet när det gäller antika texter, som exempelvis de som förekommer i

¹¹ Uppenbarligen är Andersén inne på dessa tankegångar när han i fråga om kyrkligt latin hävdar (s. 105), att komponistens hemland kan bli avgörande för valet av uttal.

Carl Orffs "Catulli carmina".¹² Gränsen mellan antik och efterantik brukar man från språkhistorisk synpunkt förlägga till omkring 600, men eftersom de uttalsförändringar som det här varit tal om sätter in redan tidigare, ter det sig riktigare att i detta sammanhang placera gränsen omkring 400. För texter från tiden efter omkring 400 (inklusive bibeltexter) använder man då ett uniformerat efterantikt uttal, som mer eller mindre sammanfaller med det man brukar kalla det "italienska".¹³

En schematisk framställning av de två uttals typer som kommer i fråga ser då ut så här (några viktiga, för båda uttalen gemensamma ljud tas också med):

	Antikt uttal	Efterantikt uttal
<i>c, cc</i>	k	tj ¹
<i>sc</i>	sk	sj ²
<i>g</i>	g	dj ³
<i>gn</i>	ngn ⁴	nj
<i>ti</i>	ti	tsi ⁵
<i>o</i>	å	å
<i>u</i>	o	o

¹² Jfr Harald Andersén, op.cit., s. 105: "En text tillhörande den klassiska epoken bör beroende av när den tonsatts uttalas enligt reglerna för klassiskt latin." — När det gäller just Orffs "Catulli carmina" kan man konstatera, att den av tonsättaren själv auktoriserade in-studeringen (Deutsche Grammophon, LPM 18304) tillämpar ett medeltida (tyskt) latin-uttal, ehuru inkonsekvent. F.ö. finns det i detta verk flera exempel på att tonsättaren utgått från felaktig ordaccent; jfr ovan.

¹³ Ett konsekvent iakttagande av den uttals-typen finner man exempelvis i den av Folke Alm ledda Lunds Domkyrkokörs "Körmosaik" (Cluster MRSLP-1089).

- 1 Ungefär som *ch* i engelskans "church", dock endast före mjuk vokal, eljest k-ljud.
- 2 Ungefär som *sk* i svenskans "skinn", dock endast före mjuk vokal, eljest s- och k-ljud.
- 3 Ungefär som *g* i engelskans "gentleman", dock endast före mjuk vokal, eljest g-ljud.
- 4 Dvs. äng-ljud följt av n, som *gn* i t.ex. namnet "Magnus".
- 5 Endst om *ti* följs av vokal, dock ej i kombinationerna *sti* och *xti*.

9.

Det bör betonas att det här är fråga om generella rekommendationer — man följer dem när man inte kan finna tillräckligt starka skäl att frånga dem. Enligt min mening bör man nämligen tillfälligtvis bortse från dessa normaliseringsregler i de fall där man annars riskerar att fördunkla eller förvanska viktiga konstnärliga intentioner av språklig-fonetisk art hos antingen textens författare eller dess tonsättare. Låt oss exempelvis tänka oss en svensk medeltidslatinisk poet som utnyttjar rimmet i *vici — amisi* ("jag har segrat", "jag har förlorat"), dvs. med uttalet *isi* i båda orden i enlighet med medeltida svenskt latinuttal. Om man här följer den ovan givna huvudregeln, blir uttalet *itji* — *isi*, och man förfuskar m.a.o. en estetisk intention i dikten. På liknande sätt bör man allvarligt överväga att frånga huvudreglerna, om man är övertygad om att ett annat uttal står i bättre samklang med *ton-sät-ta-rens* medvetna artistiska ambitioner. Med dessa modifikationer föreställer jag mig att den här lämnade uttalsuniformeringen skall kunna fungera väl i körsångsarbetet; orimligt svåra kan man inte gärna kalla de regler man då har att hålla sig till, och man kan ju hysa den fromma förhoppningen att det inte alltför ofta behöver bli nödvändigt att komplicera saken genom speciella hänsyn till författare och tonsättare av det slag som nyss berörts.